

gorroto

eskura**GAI**

Gorrotoaren diskurtsoa ulertzeko gida

Paloma Viejo Otero

Aieteko Ciza Eskubideen aldeko
Pedagogia-Baliabideen Zentroa
Centro de Recursos Pedagógicos
en Derechos Humanos de **Aiete**

eskuraGAI

Gorrotoaren diskurtsoa ulertzeko gida

Aieteko Giza Eskubideen aldeko
Pedagogia-Baliabideen Zentroa
Centro de Recursos Pedagógicos
en Derechos Humanos de Aiete

DONOSTIA
SAN SEBASTIÁN

Gipuzkoako
Foru Aldundia
Diputación Foral
de Gipuzkoa

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

BERDINTASUN, JUSTIZIA
ETA GIZARTE POLITIKETAKO SALA
DEPARTAMENTO DE IGUALDAD,
JUSTICIA Y POLÍTICAS SOCIALES

Eskura Zentroa

Aieteko pasealekua 65

20009 Donostia

Tf: 943 48 19 96

Email: info@eskurazentroa.eus

www.eskurazentroa.eus

Izenburua: Gorrotoaren diskurtsoa ulertzeko gida

Egilea: Paloma Viejo

Itzulpena: Bakun S.L.

Ekoizpena: Eskura Zentroa

Donostiako Udala

Diseinua eta maketazioa: Quod Sail

Argitalpen-data: 2020ko azaroa

Inprimaketa: Leitzaran Grafikak

Lege-gordailua: D-1289-2020

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/>

Aske zara lan hau kopia, banatu eta jendurrean hedatzeko, baldintza hauetan: Lanaren kredituak aitortu behar dituzu. Ezin duzu lan hau merkataritza xedetarako erabili. Ezin duzu lan hau bestelakotu, eraldatu edo lan eratorririk sortu hartatik abiatuta.

Egileak soilik du argitalpenaren edukiaren gaineko erantzukizuna, eta ez du nahitaez Eskura Zentroaren iritzia islatzen.

ESKURA, Giza Eskubideei buruzko Pedagogia Baliabideen Zentroa da, Donostiako Aiete Jaurerian dagoena. 2018ko otsailean sortu zen, Eusko Jaurlaritzaren, Gipuzkoako Foru Aldundiaren eta Donostiako Udalaren lankidetzarekin.

Eskuraren **egitekoa** komunitate informatua sustatzean datza. Honela, pertsonok gure eskubideen berri eduki eta horiek ulertzeko aukera izan dezagun eta eskubide horiek gure eguneroko bizitzan baliatzeko gai izan gaitezten, baita iraganeko eta etorkizuneko giza eskubideen eta injustizien urratzeek kontziente izan gaitezten ere; hartara, gure gizartearen aniztasunean, bizikidetzak bakezalea oinarri duen etorkizun bat lortzeko.

Honako hauek dira Pedagogia Baliabideen Zentroaren eratzek dituen **helburu nagusiak**:

- Giza eskubideekiko konpromisoa hartuko duen gizartea sustatzea, eskubide horien urratzeen aurrean gaitasun kritikoa izango duena.
- Gure egungo inguruan aniztasunaren aldeko bakearen eta bizikidetzaren pedagogia garatzeko hezkuntza aukera partizipatiboak eskaintzea.

Zentro honek **hiru jarduera mota** garatzen ditu

- Giza eskubideen aldeko pedagogia-baliabideak, materialak, hezkuntzaren euskarriak eta jarraibide onak, *biltzea*.
- Giza eskubideen aldeko hezkuntzaren pedagogia-baliabideak *sortzea*.
- Giza eskubideen aldeko pedagogia-baliabideak, materialak, hezkuntzaren euskarriak eta jarraibide onak *zabaltzea*, hezkuntza-eragileekin, elkarteekin eta erakundeekin elkarlanean arituz.

Esku artean duzun hau **EskuraGAI** aldizkariaren lehen alea da, ondorengo zenbakietan giza eskubideen inguruko gai interesgarriak jorratuko dituen aldizkaria.

Egilearen curriculum vitae laburra.

Paloma Viejo Otero doktoratu osteko iker-tzailea da FUSErentzat, Dublin City Universityko (ABC-DCU) Bullying-aren aurkako Baliabide eta Ikerketa Zentro Nazionalean. Han, gorrotoaren diskurtsoaren eta eskola-jazarpenaren arteko lotura aztertzen du, eta eskola-jazarpenari aurre egiteko programak prestatzen ditu. Palomaren doktoretzak gorrotoaren diskurtsoaren nozioa, gorrotoaren diskurtsoa erregulatzeko dauden ereduak eta sare sozialek gorrotozko diskurtsoa nola gobernatzen duten aztertzen du. Doktoretza-lan horrek Europako Kontseiluekin lan egitera eraman zuen: "Yes We Can" eskuliburuaren koprodukzioan parte hartu zuen, Europako Kontseiluko Gazteria

Departamenturako. Eskuliburu honen helburua da kontra-narrazioak sortzea, gorroto-narrazioen erakarpena eta eragina gutxitzeko, arintzeko edo neutralizatzeko, "No Hate Speech" kanpainaren barruan. Palomak Arraza, Etnia eta Gatazkako MPhil-a lortu zuen Dublingo Trinity Collegen. Gainera, esperientzia profesional handia du sektore publikoan eta irabazi asmorik gabeko erakundeetan, hala nola hauetan: AECID (Espainiako Kanpo Harremanetarako Ministerioari atxikia) Sudanen eta Guatemalan; UNESCO, Dublingo Migratzailearen Eskubideen Zentroa (MRCI); eta gizarte-bazterketako arriskuan dauden pertsonentzako Peter McVerry Trust erakundea (Dublin).

Aurkibidea

Aurkezpena

I. kapitulua. Gorrotoa.

- 1.1 - Zer jotzen dugu gorrototzat?
- 1.2 - Gorrotoaren diskurtsoa vs gorrotoz hitz egitea.
- 1.3 - Gorrotoaren diskurtsoa pentsatzea.

II. kapitulua. Gorrotoaren diskurtsoaren historia.

- 2.1 - Historia sakabanatua eta aurkakoena.
- 2.2 - Gorrotoaren diskurtsoa 40ko hamarkadan. Giza Eskubideen Adierazpena.
- 2.3 - Gorrotoaren diskurtsoa 60ko hamarkadan. Gutxiengoei buruzko konbentzioa.
- 2.4 - Gorrotoaren diskurtsoa 80ko hamarkadan. Ameriketako unibertsitate-campusak.

III. kapitulua. Gorrotoaren diskurtsoa eta adierazpen-askatasuna.

- 3.1 - Adierazpen-askatasuna muga al da gorrotoaren diskurtsorako?
- 3.2 - Adierazpen-askatasuna tresna sozial gisa.
- 3.3 - Adierazpen-askatasunaren historia laburra.
- 3.4 - Adierazpen-askatasuna eta informazio-askatasuna Giza Eskubideetan.
- 3.5 - Zapalkuntza adierazteko askatasuna eta zapaldu egiten duen askatasuna.

IV. kapitulua. Zer erakutsi digu gida honek? Gogoratu beharreko puntuak.

Jardueren proposamena.

Bibliografia.

AURKEZPENA

Azken urteotan gorroto-adierazpenek gora egin izanak harridura sortu du, batez ere Europan; izan ere, han egonkortzat zeuzkaten hainbat gizarte-adostasun garrantzitsu ere zalan-tzan jartzen hasiak dira, eta guztiok duintasunez bizitzea galarazten duten eskubide-urraketak ari dira gertatzen.

Gida hau "gorrotoaren diskurtsoa" kontzeptua behar bezala ulertzeko eta esanahian sakontzeko beharretik sortu da. Kontzeptu hori Eskura zentroak (Giza Eskubideen aldeko Pedagogia Baliabideen Zentroa) 2020ko otsailean antolatutako nazioarteko II. mintegian landu zen.

Lehenengo bi kapituluetan, Paloma Viejo egileak adierazten digu zer alde dagoen *"gorrotoaren diskurtsoaren"* eta *"gorrotoz hitz egitea"* deitu dugunaren artean. Bi termino horiek nahasi egin dira, "gorrotoaren diskurtsoa" erabiltzen baita biei buruz hitz egiteko. Nahasmen horren arrazoiak hobeto ulertzeko eta horretara nola iritsi den ulertzeko, ezinbestekoa da historia pixka bat berrikustea.

Hirugarren kapitulua *"adierazpen-askatasunaren"* eta *"gorrotoaren diskurtsoaren"* mugei buruzko dilemarekin hasten da, eta, berriz ere ibilbide historikoa berrikusi ondoren, Giza Eskubideen Adierazpenean adierazpen-askatasunaren egungo formulaziora iristeko zer bide egin zen ezagutuko dugu. Azkenik, kapitulu-amaieran zapalketari buruzko planteamendu bat egiten da, eta hori guztia behar bezala erregulatzen ez bada zer-nolako zapalkuntza-egoerak sortzen diren ere agertzen da; izan ere, ez da batere erraza hori erregulatzea, gaur egun ikus daitekeen bezala. Laugarren kapituluan gidaren ideia nagusiak jasotzen dira.

Gidaren osagarri, kapitulu bakoitzerako zenbait proposamen teoriko ematen dira, atal teorikoa osatu eta barneratzea helburu hartuta. Proposamen horiek erakunde publiko eta elkar-teetako profesionalentzat dira batez ere, baina gai horietan sakondu nahi duen oroentzat ere erabilgarriak dira.

Espero dugu gida hau lagungarria izatea termino horiek guztiak eta horien garrantzia hobeto ulertzen laguntzeko, eta aniztasunean elkarrekin bizitzen eta gizarte bidezkoagoa lortzen laguntzeko. Horrez gainera, gai horiek lantzen dituzten gainerako dokumentu eta gidentzako ekarpena egitea eta osagarri izatea ere espero dugu.

Itsaso Andueza (Eskurako koordinatzailea)

I. KAPITULUA

Gorrotoa

1.1 Zer jotzen dugu gorrotzat?

Gorrotoak antzinatik sortzen digu jakin-mina. Aristotelesek (K.a. 350) gorrotoa eta sumindura bereizten zituen. Sumindura, filosofoarentzat, amorruekin eta haserrearekin batera, emozio iragankorrak dira, oinazeari lotuak, eta norbanakoen aurka zuzentzen dira; gorrotoak, berriz, ez du norbanakoaren esperientziarik behar, ez du oinazetik sortzen gorrotatzen duenarengan, eta taldeen kontra zuzentzen da. Mende batzuk geroago, Zizeronek (K.a. 106) sumindura zahartzat, sendotutzat, hartzen zuen gorrotoa. Hau da, haren ustez, ideia bihurtutako emozio zahar bat zen gorrotoa. Bestalde, erakunde erlijiosoek ere, bereziki katolikoak, gorroto-motak bereizi zituzten: adibidez, bereizi egiten ziren hurkoarenganako gorrotoa –horri aurre egin beharra erakusten zuen dotrinak–, eta beste erlijio bateko pertsonarenganako gorrotoa –batzuetan dotrinak berak sustatua–.

Daniel Lord Smiles-en arabera, Erdi Aroko jurisprudentziak ere sumindura eta gorrotoa bereizten zituen. Garai hartan, gogorrago kondenatzen zen sumindura gorrotoa baino, familien eta gizabanakoen balio positibotzat hartzen baitzen gorrotoa, ohorearekin eta ospe publikoarekin lotuta zegoelako. Denboran aurrera eginez, XVII. mendean, Spinozak gorrotoa emozioen mundura itzuli zigun, eta esaten zuen gorrotoa oinazearen antzekoa dela eta kanpoko arrazoiek aktibatzen dutela. Azkenik, Aro Modernoan, Kernberg-ek eta beste autore batzuek diote gorrotoa bai patologikoa eta bai kognitiboa dela; Allport-ek aurreiritzia jotzen du gorrotoaren aurreko urrastzat; eta Ahmed-ek, 2004an, idatzi zuen gorrotoa gizarte-ehunaren parte dela eta taldetik taldera dabilela.

Gorrotoaren kontzeptua, beraz, Antzinarotik Aro Modernora arte, bai emozioen munduarekin bai ideien munduarekin lotu izan da, eta bi munduak lotzen saiatzen garenean, erantzuten oso zailak diren galderekin topo egiten dugu; adibidez:

- Nola eta zergatik sendotzen da sumindura ideia gisa?
- Nola dabil taldetik taldera?
- Zenbateraino bereiz ditzakegu gorrotoa eta gorroto horren euskarri den emozioa?
- Zenbateraino sentitzen dira ideiak emozio gisa?

Hala ere, hainbat eta hainbat obrak hitz egiten dute gorroto-mota zehatzei buruz, eta, beraz, erantzuten diete galdera horiei. Hainbat egilek jardun dute arrazakeriari, misoginiari, homofobiari, dibertsitate funtzionalarekiko ezinikusiari edo aporofobiari –pobrearekiko gorrotoari– buruz, hala nola Angela Davis, Sarah Ahmed, Theo Goldberg, Stuart Hall, Philomena Essed, Paul Abberley, Maria Maies, Silvia Federici eta Adela Cortina egileek. Izan ere, bada zerbait ziurtasun osoz dakiguna gorrotoari buruz: haren izaera eta adierazpena estu lotuta daudela gizarteko segregazioarekin, diskriminazioarekin eta desberdinkeriarekin.

1.2 Gorrotoaren diskurtsoa vs gorrotoz hitz egitea.

Gida honetan gorrotoaz hitz egiten dugunean, beraz, segregazio, diskriminazio eta desberdinkeria sozialaz ari gara, baina, zer da gorrotoa, "gorrotoaren diskurtsoarekiko"? Eta zer da "gorrotoaren diskurtsoa"?

Zehaztasunez hitz egiteko, "gorrotoz hitz egiteko ekintza" eta "gorrotoaren diskurtsoa" bereizi behar ditugu. "Gorrotoz hitz egiteko ekintza" gizabanakoengandik datozen diskriminazio-adierazpenen multzoa da; "gorrotoaren diskurtsoa", berriz, zehazki esateko, lege-jatorriko terminoa da, eta haren funtzioa gorrotoa erregulatzea da, diskriminazioa saihesteko eta prebenitzeko. Hau da, "gorrotoaren diskurtsoa" berdintasunaren bilaketa sozialari lotuta dago, eta "gorrotoz hitz egitea", berriz, komunikazioaren, informazioaren eta hizkuntzalaritzaren esparrukoa da, eta gorrotoa adierazteko ekintza da, desberdinkeria sortzeko edo iraunarazteko asmoz egina.

Orduan, zergatik biltzen ditugu bi termino horiek –bai "gorrotoaren diskurtsoa", bai "gorrotoz hitz egitea"– "gorrotoaren diskurtsoaren" barruan?

Inozokeriaz, uste genuen unibertsitate-hezkuntzak ez zuela arrazakeriarik onartzen. Inozokeria hori desagertu egin zen 80ko hamarkadan AEBko ikasle-egoitzetako korridoreetan kartel arrazistak agertzen hasi zirenean. Erantzun gisa, hainbat unibertsitatetako gobernu-organismoek jokabide-kode batzuk ezarri zituzten, arrazarekiko gorrotoz hitz egiteko edo arrazarekiko gorrotoa adierazteko ekintza erregulatzeko. Unibertsitateko gobernu-organismoen proposamena, hain zuzen, hizkuntzaren eta adierazpenaren erabileran oinarritzen zenez, talde zibil libertarioek beldurrez hartu zituzten kode horiek, uste baitzuten mugatu egingo zituztela adierazpen-askatasuna eta norbanakoak askatasunez adierazteko duen ahalmena, Ameriketako Konstituzioaren Lehen Zuzenketan babestuta daudenak. Beldur horretatik sortu zen eztabaida famatu eta sutsu bat, legezko esparru akademikotik eremu publikora jauzi egin zuena. Argital-

penak eta irratiko nahiz telebistako eztabaidak areagotuz joan ahala, "gorrotoaren diskurtsoa" termino legala jendartean zabaldu zen, eta berehala hasi zen erabiltzen bai "gorrotoaren erregulazioa" adierazteko, bai "gorrotoz hitz egiteko ekintza" adierazteko.

Beraz, "gorrotoaren diskurtsoa" lege-esparrutik datorren terminoa da, eta gizartearen barruan gorroto-adierazpenak erregulatzeko saiakera guztiak biltzen ditu; "gorrotoz hitz egiteko ekintza", berriz, besteen aurkako menderakuntza eta diskriminazioa helburu duten adierazpenak erreproduzitzeko edo sortzeko ekintza da.

1.3 Gorrotoaren diskurtsoa pentsatzea.

Gaur egun, "gorrotoz hitz egiteko" ekintzarekin eta horri aurre egitearekin lotutako gaiak ospea du. Azken hamarkadan, eta seguru asko sare sozialetan gorroto-mezuak agertu eta zabaldu direlako, "gorrotoaren diskurtsoari"¹ nola aurre egin erakusten duten gida eta bideo didaktikoak ugaritu egin dira. Beraz, gida eta bideo ugari daude gai hauei buruz: kontra-narrazioak nola sortu, narrazio alternatiboak nola eraiki, leku publikoetan eraso arrazistak edo homofoboak gertatzean nola jokatu, genero-indarkeriaren aurrean nola jokatu edo diskriminazioaren aurkako kanpainak nola egin, etab. Baina askoz ere urriagoa dugu literatura irisgarria, ez-akademiko eta atsegina, "gorrotoaren diskurtsoa" teknologia sozial edo lege-tresna gisa tratatzen duena, gure gizartean gorrotoa nola dabilen erregulatzeko edo kontrolatzeko.

Alegia, asko hitz egiten dugu gorrotoz hitz egiteko ekintzaz, baina gutxi hitz egiten dugu gorrotoa erregulatzeko moduz. Gizarte gisa, legeetan eta zuzenbidearen filosofian aditu direnen esku uzten dugu eginkizun hori. Gizartea horrela antolatuta dago, adituei boterea eta konfiantza ematen zaie, eta horrek alderdi positiboak badituen arren, garrantzitsua da ez ahaztea gizarteak ere baduela espirtu kritikoa eta lege nahiz arauak egiten laguntzeko gaitasuna.

Adibidez, ikuspegi kritikoz begiratzen badugu European gorrotoa nola erregulatzen den, ikusiko dugu gero eta tentsio handiagoa dagoela; alegia, alde batetik, sarritan diskriminazioaren biktima diren taldeak babestu nahi direla, eta, bestetik, gizabanakoaren adierazpen-askatasunerako eskubidea babestu nahi dela. Zehazki, talde batzuk gorrotoaren aurkako erregulazio ororen kontra daude, eta neutraltasun-printzipioaren alde egiten dute –horrek intoleranteak onartzen ditu–. Adierazpen-askatasunaren defendatzaile absolutista dei die-zaiekegu. Bestalde, gorrotoa erregulatzearen aldekoak ditugu, eta horiek, era berean, bi tal-

1 'Gorrotoz hitz egiteko' ekintza adierazi nahian.

detan banatzen dira: gizabanako guztiak berdin babestu nahi dituztenak, arraza, jatorria, generoa, sexu-orientazioa eta abar edozein direla ere; eta beste talde bat, kategoria partikularrak babestu nahi dituena, historikoki zapalduta egon diren taldeak gehienbat. Tentsio horien ondorioz, gorrotoa erregulatzeko modua eztabaida-iturri bihurtu da. Gida honek, beraz, eztabaida horretan sartzea proposatu, eta diskriminazioa eta gorrotoa nola erregulatzeari nahiko gurekin pentsatzen lagundu nahi digu. Azken batean, "gorrotoaren diskurtsoa", lege-tresna bat denez, berdintasuna lortzeko teknologia edo tresna sozial bat da. Kontua da, beraz, ea gorrotoa erregulatu nahi dugun ala ez, eta nolakoa nahi dugun erregulazio hori.

Pentsa dezagun, beraz, zer den gorrotoa, zer jotzen dugun gorrototzat eta nola erregulatu nahi dugun. Hau da, pentsa dezagun, beraz, zer gizarte-mota nahi dugun.

II. KAPITULUA

Gorrotoaren diskurtsoaren historia

2.1 Historia sakabanatua eta kontrakoena.

“Gorrotoaren diskurtsoa” Mendebaldeko kontzeptua da, gerra hotzaren eta garai hartako tentsio ideologikoen arabera bilakatu zena. Botere menderatzaileek gorrotoaren erregulazioan nola eragin zuten erakusteko, hurrengo lerroetan gorrotoaren erregulazioaren bila-kaera azalduko dugu, gertaera historiko garrantzitsu batzuetatik abiatuta.

2.2 Gorrotoaren diskurtsoa 40ko hamarkadan. Giza Eskubideen Adierazpena.

Gure historia berrienean, “gorrotoaren diskurtsoaren” kontzeptua oso lotuta dago diskriminazioaren aurkako borrokarekin eta, beraz, Giza Eskubideen Adierazpenarekin. Faxismoek eragindako hondamendien ondoren, horrelakorik berriro ez gertatzeko erregulazio-sistema bat sortu nahi izan zen. Lan hori Nazio Batuei eman zitzairen, eta erakunde horrek Giza Eskubideen Adierazpena prestatu zuen, gizakiaren duintasuna babesteko eta mundu-gerrako izugarrikeriak berriro gertatzea eragozteko.

Adierazpena Nazio Batuen Batzar Nagusiak aldarrikatu zuen Parisen, 1948ko abenduaren 10ean, eta nahiz eta “herri eta nazio guztietarako ideal komun” gisa sortu zen, haren idazketan tentsio ideologikoz beteta egon zen, bai politika alderdien eta bai giza alderdien aldetik.

Nazio Batuetako administrazio-langileen lan zorrotzari esker, 1943 eta 1948 artean izandako eztabaida, akordio eta proposamen guztiak paperean jaso ziren. Hori irakurrita, ikusten dugu prozesu ideologiko eta giza prozesu gorabeheratsua izan zela, prozesu politikoa desmitifikatzen diguna. Dokumentu horiek irakurrita, jakin dezakegu, beraz, Sobietar bloke “beldurgarriak” presio egin zuela giza eskubideen idazketan hizkuntza ez-sexista, ez-arrazista eta ez-diskriminatzailea erabil zedin. Giza eskubideetan aditua den Johannes Mornsiken

arabera, Sobietar blokeak aurkeztu zuen gaur egun gorrotoaren diskurtsoa deritzogun horren lehen zirriborroa, eta Diskriminazioaren Prebentziorako eta Gutxiengoen Babeserako Azpibatzenaren aurrean egin zuen, formula hori Adierazpenaren 7. artikulua izan zedin. Sobietar proposamenak honela zioen:

*«Delitu izango da nazioaren, arrazaren eta erlijioaren aurkako etsaitasuna defendatzea nahiz nazioaren eskusibitate edo nazioaren aurkako gorrotoa eta mespretxua defendatzea, bai eta edozein ekintza ere, baldin eta berekin badakar arrazan, nazionalitatean edo erlijioan oinarrituta diskriminatzea edo **pribilegioa** izatea».*
(enfasia erantsia)

Proposamen hori ez zuen onartu Mendebaldeko blokeak. Sobietar ideia bere horretan oso-osorik onartzeko, gizarte-talde batzuen pribilegioak alde batera utzi behar ziren, eta, gainera, estatuari eta gobernuei boterea eman, gutxiengotzat zein talde har zitezkeen definitzeko.

Funtsean, Mendebaldeko ordezkari batzuk ez ziren fidatu sobietarren proposamenarekin, eta interpretatu zuten bloke komunistaren helburua zela legeak Estatuari boterea ematea, Burdinazko Hesiaren beste aldean alderdi komunistaren aurkako talde etnikoak identifikatu eta erreprimitzeko. Mendebaldeko blokeak arrazoizko zalantzak zituen, eta beste arazo bat ere bazuen –barne-arazoa– proposamen sobietarrarekin: proposamenean **pribilegio** hitza sartzea, alegia.

1940an, pribilegioak kentzea arazoa zen Mendebaldeko herrialde gehienentzat. Bloke komunistak pribilegiotzat jotzen zituen, hain zuzen, gizarte-talde jakin batzuetako kideei edo talde horietako kide gisa onartu edo hautemandako pertsonei sistematikoki ematen zitzaizkien onurak; adibidez, gizaki zuriaren pribilegio historikoa. Ezbairik gabe, hori arazoa zen Mendebaldeko blokearentzat, hainbat arrazoi tarteko: Estatu Batuetan arraza-segregazioa egiten zen, oraindik ere koloniak zeuden, Hegoafrikan apartheid zegoen, Europan faxismoa ez zen ezabatu, eta herrialde kide gehienetan emakumeek ez zuten botoa ematerik. Beraz, halako egoerak izanda, eta Mendebaldeko blokeak Sobietar blokeari egindako kritikari garrantzia kendu gabe, nola onartuko zuen Mendebaldeko blokeak sobietarren proposamena? Nola kenduko zituzten, ba, Mendebaldeko herrialdeek beren euskarri edo antolakuntzako oinarri zituzten pribilegio haiek?

Eztabaida arintze aldera, sobietar proposamenaren bertsio aldatu bat proposatu zuten Mendebaldeko blokeko ordezkariak. Mendebaldeko proposamenak, gizakiaren eskubideetan eta Mendebaldeko tradizio indibidualistan oinarrituta, proposatu zuen ezen talde jaki-

nak –hala nola emakumeak eta kolonietako biztanleak– babestu beharreen, gizaki guztiak babestu behar genituela, banan-banan, diskriminazioaren aurka. Hartara, ekidin egiten zen pribilegioak erregulatzearen arazoa eta gutxiengoaren definizioaren gainean estatuari boterea ematearen arazoa.

Aldaketa onartu eta gehiengoaren aldeko botoa lortu zuen, eta gaur egungo Giza Eskubideen Adierazpeneko 7. artikulua da; honela dio: «**Denek** *dute babes bera izateko eskubidea, (...) edozein bereizkeriaren aurka*». (enfasia erantsia)

40ko hamarkadan gertatutako prozesu politiko horretatik ikus daiteke “gorrotoaren diskurtsoa” tentsio edo desberdintasun ideologiko batek markatuta sortu zela: alde batetik, historikoki pribilegio gabeak izandako taldeak babestu nahi zituen joera ikusten dugu, eta, bestetik, gizabanako guztiak berdin babestu nahi zituen joera. Eta, nahiz eta azkenean gizabanako guztiak berdin-berdin babestearen aldeko ideologiak irabazi zuen, arrazakeria dela-eta eten-gabe sortzen diren arazoez erakusten digute tentsio ideologiko hori ez dela inoiz konpondu.

2.3 Gorrotoaren diskurtsoa 60ko hamarkadan. Gutxiengoei buruzko konbentzioa.

Urte batzuk geroago, 1950eko hamarkadan, zenbait herrialdetan sinagogen aurka egindako erasoek agerian utzi zuten talde batzuk besteak baino jazarriagoak zirela. Une hori aprobe-txatuz, eta agian Estatu Batuetako eskubide zibilen mugimenduek bultzatuta, 1964 eta 1969 bitartean arrazagatiko diskriminazio mota guztiak ezabatzeari buruzko konbentzioa egin zen eta Gutxiengo Nazionaletarako Goi Komisarioa ezarri zen.

Oraingo honetan, jakin behar zen ea gutxiengoak nor ziren definitu ahal izango zen eta babestu ahal izango ziren, eta, hala izanez gero, nork definituko zituen. Giza Eskubideen Adierazpena idazteko prozesuan gertatu zen bezala, Sobietar blokeak aurre egin zion Mendebaldekoari. Gutxiengo bat zer zen definitzeko egindako proposamenari ez zion egokia iritzi ez bloke batek ez besteak, eta garaile ateratako irizpidea izan zen gutxiengoek berek definitu behar dutela beren burua, hau da, taldeen ahalmenean datzala beren burua gutxiengo zapaldutzat definitzea eta kategoria hori onar dadin borrokatzea.

Eta zertan datza autodefinizio-prozesu hori? Galdera horri ez zaio erantzun argirik eman. Ez dago protokolo unibertsalik, ez da prozesu lineala eta zehaztua, bazik eta borroka eta aitorten sozialekoa, beti bide berberetatik gertatzen ez dena. Batzuetan kultura-aitorpena da, eta beste batzuetan, identitate-aitorpena izan daiteke, eta abar. Adibide gisa, Irlandako

Travelersen kasua aipa genezake; izan ere, gutxiengo etniko gisa bereizteko borrokatu dira, eta 2017an aitortu zitzaizen hori ofizialki, urte luzez borrokatu ondoren.

Gutxiengoei buruzko konbentziora itzuliz, aurrerapauso bat izan zen aintzat hartzea gorrotoa erregulatu egin daitekeela, propaganda denean². Zehazki, Konbentzioaren 4. artikuluari buruz ari gara, arraza-nagusitasunaren –eta, beraz, gorroto-adierazpenaren– helburu diren taldeak babesten baititu. Artikuluak honela dio:

*«Estatu kideek kondenatu egiten dute erakunde ororen **propaganda** oro, baldin eta erakunde horiek arraza baten edo kolore nahiz jatorri etniko bateko pertsona-talde baten **nagusitasunaren** ideietan edo teorietan oinarritzen badira, edo **arrazagorrotoa** eta diskriminazioa edozein modutan **justifikatzen edo sustatzen** badute». (4. artikulua) (enfasia erantsia)*

Gorrotoaren diskurtsoa, beraz, propaganda-gaia denean erregulatzen da, eta bereziki nagusitasun-ideietan oinarritzen direnean. Baina gutxiengoaren definiziorik ez dugunez, hasierako dilemara itzultzen gara. Ez dugu ofizialki identifikatu zein talde diren pribilegiatuak, eta ez dugu definitu, ofizialki, zein diren pribilegioak eskuratu ezin dituzten gutxiengo-taldeak, eta, beraz, talde guztiak, pribilegiatuak eta zapalduak, berdin erregulatzen dira ofizialki halakotzat aitortzen diren arte. Hau da, nagusitasun zuriaren aldeko talde baten propaganda, teoriarik, Black Panthers-ek egindako propagandaren pare tratatuko litzateke³.

2.4 Gorrotoaren diskurtsoa 80ko hamarkadan. Ameriketako unibertsitate-campusak.

Gorrotoaren diskurtsoaren kontzeptualizazioan eragin nabarmena izan zuten hurrengo gertaerak Ameriketako campusetan 1980ko eta 1990eko hamarkadetan gertatutakoak izan ziren. Aurreko orrialdeetan laburki esaten genuen bezala, garai hartan ikasle afroamerikarren aurkako mezu arrazista eta iraingarriek berekin ekarri zuten hirurehundik gora unibertsitateetako gobernu-organoek adierazpen diskriminatzailen aurkako jokabide-kodeak ezartzea. Unibertsitateetako erregulazio horiek ugaritu egin zirenez, Ameriketako Askatasun Zibilek Batasunaren (ACLU) arreta erakarri zuten, eta hark mehatxutzat jo zituen kode

2 Propagandatzat hartzen zen komunikazio limurtzailea, igorlea gogobeteko duen erantzun bat lortzea helburu duena. (1986)

3 Black Panthers, Black Panther Party izenez ere ezaguna, 1966an sortutako erakunde politiko bat izan zen, Huey Newtonek eta Bobby Sealek sortua, polizia komunitate afroamerikararen aurka zuen jokabide basatiari aurre egiteko.

horiek: adierazpen-askatasunerako, norbanakoaren askatasunerako eta askatasun akademi-
korako mehatxutzat. Eztabaida bizia sortu zen, eta talde batzuk Ameriketako campusetan
gorrotoa erregulatzearen alde jarri ziren, eta beste batzuk kontra.

Gorrotoaren aurkako erregulazio-kodeak ezartzearen alde zegoen, adibidez, 'The Critical
Race Theorist' (CRT), zenbait egilek osatua, hala nola hauek: Matzuda, Delgado, Lawren-
ce eta Crenshaw. CRTk honela definitzen zuen gorrotoaren diskurtsoa: *mendekotasun so-
zialeko formak iraunarazten dituen adierazpen-mota oro*". Haren tesi nagusia da kolonoek
egin zutela Estatu Batuetako Konstituzioaren Lehen Zuzenketa, eta adierazpen-askatasunak,
gizabanakoaren askatasunarekin lotzen denez, ez duela laguntzen talde zapalduak eman-
tzipatzen, hala nola esklabotzaren oinordekoak eta amerikar natiboak, baizik eta kolonoen
pribilegioak aldaezin bihurtzen dituela, eta zapalduak beren eskubideen alde borroka egitea
bakarrik uzten duela. Beraz, CRTren ondoren, galdera hau egiten dute egileek: zergatik bo-
rrokatu behar dugu gure eskubideen alde? Zergatik da pribilegioek ematen dituzten onurak
lortzea batzuentzat borroka bat eta besteentzat status quo bat? Hori da, hain zuzen, Angela
Davisek aditzera ematen duena, hau esaten duenean: askatasuna etengabeko borroka da...
batez ere, koloreko jendearentzat.

Kodeak ezartzearen alde egiten zuen akademiko-taldearen aurrez aurre, beste talde bat
zegoen, akademiko liberalez osatua, ezkertiarak zein kontserbadoreak. Oro har, liberalen
taldeak zioenez, arriskutsua da onartzea gizabanako guztiek, talde jakin bateko kide iza-
teagatik, zapalduta sentitu behar dutela adierazpen baten aurrean; adibidez, emakume
batek adierazpen misogino baten aurrean ez du nahitaz zapalduta sentitu behar. Hau
da, ikuspegi horren arabera, zapalduzat hartzen diren gizabanako guztiek ez dute beren
burua halakotzat sentitzen, eta pribilegiatutzat hartzen diren talde guztiek ere ez dute pri-
bilegio hori. Beraz, gorrotoa erregulatzearen kodeen bidez adierazpena mugatzea, talde
liberalaren iritziz, mugatzailea izatera irits daiteke, eta horrek beste diskriminazio-modu
batzuk sor ditzake.

Era berean, liberalen talde horretatik bi talde atera ziren: gizabanako guztiak diskriminazio-
tik babestu nahi zituztenak, eta diskriminazioaren aurka inolako erregulaziorik egon behar
ez duela uste zutenak. Hiruren arteko eztabaida zen, beraz. Talde bat "Critical Race Theo-
rist" delakoa zen, diskriminazio-adierazpenak erregulatzeko kodeak ezartzearen alde egiten
zuen; beste talde batek kode guztiak indargabetzearen alde egiten zuen, eta, besterik gabe,
adierazpen-askatasuna sustatzearen alde (liberal kontserbadoreen ikuspegia); eta beste tal-
de batek diskriminazioaren aurka erregulatzearen alde egiten zuen, baina norbanako guz-
tiak berdin babestuta (liberal ezkertiarren ikuspegia).

Hiru talde horien arteko eztabaida horretan, azkenean, liberalek irabazi zuten, hala kontserbadoreek nola ezkertiarrek, norbanakoaren adierazpen-askatasuna eta gizabanako guztien babesa defendatzearen alde egin baitzen. Horri dagokionez, Estatu Batuetako lege-esparruko akademiko batek, Walker izenekoak, dioenez, adierazpen-askatasunaren argudioak ez zuten irabazi pisuzko arrazoi batengatik, baizik eta Estatu Batuetan gertatu zelako eztabaida hori, liberalak gehiengoa diren eremu batean.

Beraz, 40ko, 60ko eta 80ko hamarkadetako gorrotoaren diskurtsoa berrikusi dugu, hau da, Gerra Hotzaren⁴ garaikoa, eta ikusi dugu, denbora-tarte horretan, gorrotoaren diskurtsoa testuinguru internazionalista eta unibertsalista batean sortu zela, alegia Giza Eskubideen testuinguruan; eta ikusi dugu, halaber, historikoki zapalduta egondako taldeak babesteko ahaleginak egin zirela, baina ez zirela inoiz aurrera atera, gizabanakoen babes unibertsala aukeratu zelako. Ikusi dugu, era berean, gorrotoa erregulatzeko tresnak Estatu Batuetako testuinguruan garatu eta findu zirela, horri buruzko eztabaidak 80ko hamarkadan hartutako sona zela-eta, eta Lehen Zuzenketaren aurkako talka zela-eta.

Beraz, "gorrotoaren diskurtsoaren" nozioaren testuinguru historikoa aztertzean, ikusten dugu ideologia liberalen eta joera historiko-materialistako ideologiaren arteko borrokaren emaitza dela. Eta eztabaida ezkertiar liberalek irabazi bazuten ere, historiko-materialistek arrazoiak aurkitzen jarraitzen dute. Adibide bat: #Blacklivesmatter

4 Gerra Hotza tentsio politikoko aldi bat da, Bigarren Mundu Gerraren ondorioz sortua (1939-1945), eta batez ere Sobietar blokearen eta Mendebaldeko blokearen artean gertatua.

III. KAPITULUA

Gorrotoaren diskurtsoa eta adierazpen-askatasuna

3.1 Adierazpen-askatasuna muga al da gorrotoaren diskurtsorako?

Adierazpen-askatasunaren kontzeptua etengabe agertzen da gorrotoaren diskurtsoaren kontzeptuaren ondoan. Askotan, dilema gisa aurkezten da: gorrotoaren diskurtsoa mugatzea adierazpen-askatasuna mugatzea da, eta mugarik gabeko adierazpen-askatasunak gorrotoa iraunarazten du.

Gehienetan, dilema bati buruz ari garenean, egoera zail bati buruz ari gara, non bi aukera edo gehiagoren artean aukeratu behar den eta konponbide bat aurkitzeko konpromisoak hartu behar diren. Era berean, dilema bateko aukera guztiak berdinak dira edo ezaugarri berak dituzte. Orduan, kontua izango litzateke argitzea ea hori den gure kasua, ea gorrotoa erregulatzea eta adierazpen-askatasuna izatea dilema bat den. Horretarako, adierazpen-askatasunaren balioa zein den ulertzen saiatuko gara, zergatik duen balioa eta eragina, eta, aldi berean, kontzeptua galdera hauekin lotuko dugu:

- Zer da adierazpen-askatasuna?
- Zer bilakaera izan du?
- Zergatik du horrenbesteko eragina adierazpen-askatasunak?
- Gorrotoaren erregulazioa adierazpenaren muga da benetan?
- Izan al daiteke askatasuna zapaltzailea?

3.2 Adierazpen-askatasuna tresna sozial gisa.

Hain zuzen, adierazpen-askatasuna funtsezko eskubidea da, eta aberastu egiten gaitu. Hitzari, adimenari, gizabanakoaren bizitza publiko eta pribatuari, arteari eta irudimenari lotuta dago. Historian zehar, eboluzionatzeko, ikasteko eta gizabanako gisa errealizatzeko balio izan digu. Beraz, funtsezkoa da adierazpen-askatasuna defendatzea, baina, aldi be-

rean, garrantzitsua da kontuan hartzea “adierazpen-askatasunaz” ari garenean ez garela hitzaren adiera espiritual, artistiko edo indibidual batez ari, baizik eta xede sozialekin eta helburu erabilgarriekin eraiki den lege-tresna batez ere ari garela. Adibidez, Foucault-ek zioen, liberalismoan, askatasuna pertsonen eta ondasunen zirkulazio-askatasuntzat hartu behar dela.

Baina azter dezagun adierazpen-askatasunaren jatorria eta bilakaera, eta atera ditzagun geure kontuak.

3.3 Adierazpen-askatasunaren historia laburra.

1644an, John Miltonek *Aeropagitica* idatzi zuen; hor, adierazpen-askatasunaren eta zentsuraren aurkako borrokaren doktrina-oinarriak finkatu zituen, bai eta, seguru asko, gaur egun Mendebaldean demokrazia modernotzat hartzen dugunaren oinarriak ere. Miltonek, batez ere, Ingalaterrako Parlamentuan hitza babesteko ahalegina egin zuen. Eragin nabarmena izan zuen, 40 urte geroago parlamentarien adierazpena legez babestuko baitzen, 1689ko Eskubideen Adierazpeneko 9. artikuluan: «*Parlamentuko hitz-askatasuna eta eztabaidak eta prozedurak ez direla eragotzi edo ikertu behar inongo auzitegitan edo **Parlamentutik kanpo***». (enfasia erantsia)

Frantziako Iraultza eta Gizonaren Eskubideak bigarren une garrantzitsua dira adierazpen-askatasunerako eskubidearen historian. Zehazki, 1789ko Gizonaren Eskubideen 11. artikulua honela dio:

*«Pentsamenduak eta iritziak askatasunez komunikatzea gizonaren eskubide balio-tsuenetako bat da; beraz, **edozein herritarrek** hitz egin, idatzi eta inprimatu deza askatasunez, baldin eta Legeak zehaztutako kasuetan askatasun horren abusuz erantzuten badu».* (enfasia erantsia)

Arretaz begiratzen badugu, ikusiko dugu Gizonaren Eskubideek herritar guztiei zabaltzen zietela adierazpen-askatasuna⁵, eta,aldi berean, onartzen zuen lege zehaztutako kasuetan mugatu egin zitekeela hitza.

Adierazpen-askatasunerako hirugarren une garrantzitsu bat AEBn gertatu zen, eta Ameriketako Konstituzioaren Lehen Zuzenketan dago. Honela dio:

5 Kontuan hartu behar da pertsona guztiak ez direla herritartzat hartzen. Pertsona, jaiotze egiten da; herritarra edo herritartasuna, berriz, eman egiten da.

«Kongresuak **ezin izango du egin** ez erlijioa ezartzeari buruzko **legerik**, ez erlijioa askatasunez erabiltzea debekatzeari buruzkorik; **ez adierazpen-askatasuna** eta prentsa-askatasuna **mugatzeko legerik**, ez pertsonak bakean batzartzeko eskubidea mugatzekorik, ez eta Gobernuari bidegabekeriengatik kalte-ordainak eskatzea mugatzekorik ere». (enfasia erantsia)

Lehen Zuzenketaren eragina ukazina da mundu moderno eta garaikidean. Kultura-produktuen bidez –adibidez, filmen edo musikaren bidez– iritsi zaigun eragina dela-eta, irudipena dugu Estatu Batuetan dena adierazpen-askatasunari esker izan dela beti; hala ere, eta herri-sentimenduaren kontra, adierazpen-askatasunak eta Lehen Zuzenketaren balio kulturalak ez du beti izan ez lege-ospea, ez gaur egun duen ospe kulturala.

Rabban eta White adituek diote adierazpen-askatasuna oso gutxitan izan zela kezka publikoa Lehen Mundu Gerra baino lehen. Ordura arte, adierazpen-askatasuna gobernu federalei soilik zegokien gaia zen, eta gainera, difamazioari buruzko legeak ere bazeuden. Gorte Gorenak Lehen Zuzenketarako gai garrantzitsutzat jotako lehen kasua 1919an gertatu zen: “Schenk vs Estatu Batuak” kasua⁶. Gerren arteko aldi garrantzitsutzat jotako kasu solte batzuetan, ideia “erradikalak” zituzten langileak defendatzeko lege-tresna gisa erabili zen Lehen Zuzenketa, baina 60ko hamarkadan eman zuen Estatu Batuetako Gorte Gorenak irizpena iritzi- eta adierazpen-askatasunaren garrantziaz, “New York Times vs Sullivan” kasuan⁷.

Lege-aurrerapenez gain, Bigarren Mundu Gerraren ondoren, adierazpen-askatasunak indarra hartu zuen botere kultural eta aberkoi gisa. Totalitarismoen munduaren aurrean, Estatu Batuek askatasuna bihurtu zuten “etxearen marka” eta, bereziki, adierazpen-askatasuna Mendebaldeko demokrazia liberalaren funtsezko balioa.

Beraz, adierazpen-askatasunak historia luzea du modernitatearen historian, eta, ikusi dugunez, funtsezkoa izan da gizabanakoarentzat eta gizartearen bilakaerarentzat, zenbait herrialdek instrumentalizatu egin dute –Estatu Batuek, adibidez–, eta ez da beti izan balio kultural gorena.

Eta zer gertatu zen Giza Eskubideetan adierazpen-askatasunarekin?

6 Gorteak “Schenck vs Estatu Batuak” kasuan (1919) emandako irizpena izan zen “arrisku argia eta oraingoa” sortzen duen diskurtsoa ez duela babesten Lehen Zuzenketak. Erabaki horrek erakusten du Lehen Zuzenketaren Auzitegi Gorenaren interpretazioak batzuetan norbanakoaren askatasunak sakrifikatzen dituela ordena soziala zaintzeko. “Schenck vs Estatu Batuak” kasuan, Gorte Gorenak gobernu federalaren botereari eman zion lehentasuna, gizabanako batek adierazpen-askatasunerako duen eskubidearen gainetik.

7 “New York Times vs Sullivan” 1964ko kasu historiko bat da, prentsa-askatasunari buruzkoa. Epaimahaiak adierazi zuen Lehen Zuzenketak egunkariak babesten dituela, baina adierazpen faltsuak inprimatzen dituztenean ere, baldin eta egunkariak “benetako maltzurkeriaz” jokutzen ez badute.

3.4 Adierazpen-askatasuna eta informazio-askatasuna Giza Eskubideetan.

Giza Eskubideen testuinguruan ere adierazpen-askatasunak garrantzia izan du. Itzul gai-
tezen 1943ra, Giza Eskubideen Adierazpena tentsio politikoan, zirriborroen eta akordiorik
gabeko ideien sare bat zen garaira. Une hartan, kontzeptuak erdizka zeudela, adierazpen-as-
katasuna informazio-askatasunaren nozioari lotu zitzaion. Lotura hori ez da hutsala.

Etengabe ikusten dugu adierazpen-askatasunaren nozioa informazio-askatasunaren no-
zioarekin trukatzeko dela, eta horrek galdera hau sortzen digu: gauza bera dira informazioa
eta adierazpena?

Erantzuna ezezkoa da.

Adierazpena, lantzen ari garen testuinguruaren barruan, pentsamenduak, ideiak, obrak eta
iritziak sortzeko ekintzari dagokio; informazioa, berriz, hedabide baten bidez adierazpenak
jaso eta igortzeari dagokio.

Beraz, giza eskubideen komisarioek, adierazpen-askatasunean pentsatzen zutenean, zer
esan daitekeen eta zer ezin den esan pentsatzeaz gain, hedabideek nola zabalduko zuten
eta zenbateraino hedatuko zen ere pentsatzen zuten, eta horregatik idatzi zuen Erredak-
zio Batzordeak *pentsamendu- eta adierazpen-askatasunari* buruzko zirriborroa, *informa-
zio-askatasunari* buruzko azpibatzeordeari emateko. Testuak, aldaketa batzuen ondoren,
honela zioen:

*«Pertsona orok izango du **pentsatzeko** eta komunikatzeko **askatasuna**. Horrek bar-
nean hartuko du interferentziarik gabe iritzia emateko askatasuna; eta informazioa
eta ideiak bilatu, jaso eta **edozein bidetatik** emateko askatasuna, herrialdeen muge-
tatik harago». (enfasia erantsia)*

Artikulu horrek murrizketarik izango ote zuen jakiteko zegoen, eta, beraz, azpibatzeordeari
eskatu zitzaion artikuluaren edukia baloratzeaz gain, kontuan har zezala adierazpen-as-
katasunerako murrizketarik egon ote zitekeen, bereziki, gehien diskriminatzen diren kate-
goriekin zerikusia zutenen kasuan. Azpibatzeordeak arauen bat xedatzeko eskaera honela
egin zuen:

*«Har dezala kontuan bai **argitaratzeko askatasun hori ukatzeko aukera** bai adie-
razpen publikoko beste komunikazio-bide batzuk **ukatzekoa** ere, baldin eta horien
asmoa edo joera bada kalte egitea edo aurreiritziak nahiz gorrotoa eragitea pertsona*

*edo taldeen aurka, beren **arraza, hizkuntza, erlijio edo jatorri nazionalagatik**». (enfasia erantsia)*

Azpibatzordeak bi aukera proposatu zizkion mugak ezartzeko eskaerari. Lehenengo alternatiba batek –eztabaidagarrienak eta, agian, gauzatzeko zailenak– zioenez, baten askatasuna bestearen askatasuna hasten den tokian amaitzen da, besteen eskubidea kontuan hartuta; bigarren aukera, berriz, errazagoa zen legetan gauzatzea, eta lege nazionalen eta haien kultura-errealitatearen esku uzten zuen boterea: *“askatasun horren abusuen erantzule izatea, soilik, nazioen legeak zehaztutako kasuetan”*.

Hala txekoslovakiarrek nola sobietarrek adierazi zuten ez zeudela konforme Informazio Azpibatzordeak adierazpena mugatzeko moduarekin, haien ustez ez baitziren nahikoak, ez baitzuten aldaketarik proposatzen egiturazko gorrotoan eragiteko, eta, egia esan, ez baitzuten laguntzen botere-egiturak aldatzen. Baina haien kexei entzungor egin zitzairen, eta Giza Eskubideen Gutunean gehiengoz onartu eta sartu zen adierazpen-askatasunari buruzko artikulua, 19. artikulua ospetsua, honela dioena:

*«Gizabanako guztiek dute **iritzi- eta adierazpen-askatasunerako** eskubidea; eskubide horrek barruan hartzen du bakoitzaren iritziengatik inork ez gogaitzeko eskubidea, ikerketak egitekoa eta informazioa eta iritziak **herrialde-mugarik gabe eta edonolako adierazpidez** jaso eta zabaltzekoa». (19. artikulua) (enfasia erantsia)*

3.5 Zapalkuntza adierazteko askatasuna eta zapaldu egiten duen askatasuna.

Aurreko lerroetan esan dugu adierazpen-askatasuna eskubide bat dela, baina baita teknologia sozial bat ere, banakako ideiak adierazteaz gain, salaketa sozialak egiteko ere balio duena. Zapalkuntza-egoera askotan, hitza izan da, ahozkoa zein idatzia, pertsona edo herri bat jasaten ari zen bidegabekeriaren berri eman digun arma bakarra. Hala ere, argi dago adierazpen-askatasunerako eskubidearen pean zapaldu egin daitekeela.

Eta zer da zapalkuntza?

Prilleltenskyk honela definitu du zapalkuntza: *«nagusitasuna, menpekotasuna eta erresistentzia ezaugarri dituen botere-**harreman asimetrikoen** egoera, non pertsona edo talde **kontrolatzaileak** bere **boterea** erabiltzen baitu **bazterketa** politikoko eta indarkeriako prozesuen bidez eta depreziazioko **dinamika psikologikoen** bidez»*. (enfasia erantsia)

Esan liteke zapalkuntza zehatzago ulertzen dela prozesu psikologiko eta politiko gisa. Prozesu horretan, menderakuntza oztopo ekonomiko, sozial, material eta legal behartu gisa agertzen da, eta, maila psikologikoan, gizabanakoa ez da gai, adibidez, bera iritsi berri den gizarte batean ekarpena egiteko, gutxiagotasun-sentimendua du, etab.

Hain zuzen, zaila da ezaugarri politiko, psikologiko eta sozial horiek zergatik dauden jakitea, eta ez ginateke iritsiko gida honen luze-zabalean hori azaltzera. Hala ere, aipa daitezke María Maies eta Silvia Federici egileen zenbait adibide, Mendebaldeko historia modernoa zapalkuntza-historia dela diotenak. Egile horientzat, emakumeak eta kolonietako herriak desjabetutako taldeak izan dira, eta historikoki horien gainean metatu da kapitala, hau da, horien gainean eraiki da kapitalismoa, doako lanaren edo esklabotzaren bidez. Beraz, talde horiek baldintza horien oinordekoak dira, eta historikoki zapaldutzat jotzen dira. Gainera, eta kapitalismoaren historiatik kanpo, historiak beste talde batzuk ere aurkeztu ditu, gorrotatuak izan direnak, hala nola LGBTIQ+ kolektiboa, botere menderatzaileen jarrera doktrinal eta moralaren aurkakoak edo desberdinak izateagatik.

Historikoki zapalduta egon diren talde guztientzat, adierazpen-askatasuna, gorrotoaren erregulazioekin batera, askatasunaren proiekturako aliatua izan da, baina gero eta maizago entzuten da, bitxia bada ere, adierazpen-askatasunak zapaldu egiten duela.

Beraz, adierazpen-askatasunaren alde egingo genuke, itsu-itsuan, nahiz eta batzuetan zapalkuntza eragin? Edo historikoki zapalduta egondako taldeen babesa bermatu behar dugu? Judith Butler filosofo eta hizkuntzalariaren iritziz, adierazpenak berak ez du zapaltzen. Hizkuntza, asmo jakin batekin erabiltzen dugun hitz-multzoa da. Igorlearen asmoa da gakoa, hartzailearengan duen eraginarekin batera.

Hala ere, ez da erraza mugak non jarri jakitea. Litekeena da emakume bat zapalduta ez sentitzea irain misogino bat entzutean. Hala ere, adierazpenak berak bere taldearen gaineko mendekotasun-ideiak irauarazten ditu. Beraz, adierazpen misogino horren erregulazioak, gizabanakoa babesteaz gain, gizartea eraldatu nahi du.

IV. KAPITULUA

Zer erakutsi digu gida honek?

- Bada aldea gorrotoz hitz egitearen eta gorrotoaren diskurtsoaren artean. Lehenak gorrotoa sortu edo iraunarazten duten adierazpenei egiten die erreferentzia, eta bigarrenak gorrotoa eta diskriminazioa erregulatzeko arauen multzoari.
- Diskriminazioaren aurka borrokatzeko borondatea Giza Eskubideen Adierazpena idazteko prozesuan sortu zen.
- Bigarren Mundu Gerraren ondoren eta Gerra Hotzaren garaian sortutako tentsio ideologikoek markatzen dute Gorrotoaren diskurtsoa.
- Gidak aztertu du zergatik egiten duten adierazpen-askatasuna defendatzen dutenek gorrotoaren diskurtsoa erregulatzearen aurka.
- Gidak erakutsi du gorrotoa erregulatzeko hiru joera daudela:
 1. Gorrotoaren diskurtsoak taldeen gaineko mendekotasun soziala iraunarazten duten adierazpen guztiak erregulatu behar ditu. (Ikuspegi historiko materialista)
 2. Gorrotoaren diskurtsoak diskriminazio-adierazpenak arautu behar ditu, eta talde guztiak berdin babestu behar ditu. (Ikuspegi liberala)
 3. Gorrotoa ez da erregulatu behar. Adierazpen-askatasunerako eskubidean oinarritu behar dugu. (Ikuspegi absolutista)
- Gidak adierazpen-askatasunaren nozioa aztertu du, gizabanakoarentzat duen garrantzia azpimarratuta.
- Gidak adierazpen-askatasunaren eta informazio-askatasunaren arteko aldea erakutsi du.
- Gidak landu du adierazpen-askatasunak askatu egin dezakeela, baina baita zapaldu ere.
- Azkenik, gidak ez du konponbiderik eman, baizik eta gorrotoaren diskurtsoari buruz pentsatzeko tresnak eman ditu.

I. kapituluko jarduerak / 1. jarduera

Gorrotoa ideia gisa

Iraupena: 30-40 minutu.

Materiala: ohar itsaskorrek. Errotuladoreak.

Zailtasun-maila: ertaina, txikia.

Helburua: Jarduera honen helburua da pentsatzea nola artikulatzen den gorrotoa ideia gisa. Jarduera honako honetan datza, bereziki: emozioetako gorrotoa eta ideia bihurtutako gorrotoa bereiztean. Bideratzailearentzako oharra: azpimarratu gorrotoa "maitasun" gisa ere ager daitekeela. Adibidez: "nire nazio garbi eta purua maite dut".

Jarduera: Bideratzaileak ohar itsasgarrietan edo txarteletan idatziko ditu behean proposatutako esaldiak, baina taldearen arabera alda daitezke. Bideratzaileak 5 talde txikitan banatuko du taldea. Talde horiek esaldi bakoitzari buruz hitz egingo dute, galdera honi erantzunez: esaldi honetan, zer da gorrotoa: emozioa ala ideia?

Bideratzailearentzako iradokizunak.

- Gorroto dut gazta.
- Nire nazio garbi eta purua maite dut.
- Emakumeek ez dakite gidatzen.
- Beltzek oso ondo egiten dute dantza.
- Gor guztiak mesfidatiak dira.
- Italiara bidaiatzea gorroto dut.
- Gorroto dut Frantziako futbola.

I. kapituluko jarduerak / 2. jarduera

Gorrotok hitz egitea⁸

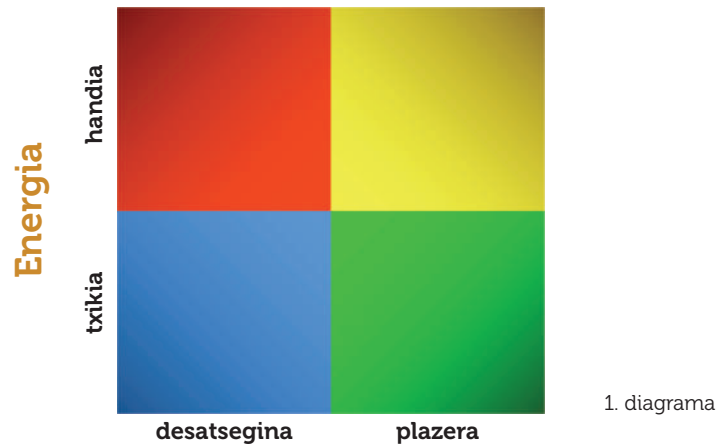
Iraupena: 30-40 minutu.

Materiala: ohar itsaskorrak. Errotuladoreak.

Zailtasun-maila: ertaina.

Helburua: Jardueraren helburua norbanakoa gorrotok hitz egiteko ekintzara hurbiltzea da, bereziki gorrotok hitz egiteko ekintzak gizabanakoei zer sentiarazten dien ohartzeko.

Jarduera: Bideratzaileak fitxa bat banatuko die taldeei; hor, proposatutako diagrama izango dute (1. diagrama). Horrez gain, txarteletan, gorrotok-esaldien zerrenda bat emango die; bideratzaileak aurrez prestatuko ditu esaldi horiek, taldearen beharren arabera. Esaldi horiek norbanakoa nola sentiaraziko luketen kontuan hartuta kokatu behar dituzte diagraman. Proposatu solasaldi bat.

⁸ Jardueraren iturria: <https://hackinghate.eu/toolkit/content/how-do-i-cognise-hatespeech/social-and-emotional-learning/social-and-emotional-learning/?from=resources&resource=5>

I. kapituluko jarduerak / **2.1. jarduera**

Erregulatuko zenituzke esaldi hauek?

Iraupena: 20-40 minutu.

Materiala: ohar itsaskorrak. Kartoi mehea, arbela edo whiteboarda.

Zailtasun-maila: ertaina.

Helburua: Helburua da parte-hartzaile bakoitzari aurrean jartzea gorrotoz hitz egiteko ekintza erregulatu edo ez erregulatu erabakitzea.

Jarduera: Bideratzaileak hamar esaldi prestatuko ditu, taldeari eta taldearen beharrei egokituta. Aurreko jarduerako esaldi berak erabil daitezke. Parte hartzen duten pertsonen artean banatuko dira, eta horiek, aldi berean, esaldia erregulatuko luketen ala ez eta zergatik erabaki behar dute.

ERREGULATU	EZ ERREGULATU
------------	---------------

I. kapituluko jarduerak / 3. jarduera

Pentsatu, sentitu, egin eta esan

Iraupena: 20-40 minutu.

Materiala: ohar itsaskorrak. Kartoi mehea, arbela edo whiteboarda.
Errotuladoreak.

Zailtasun-maila: ertaina.

Helburua: Diskriminazioa gerta daitekeen egoera jakin batean nola pentsatzen eta sentitzen dugun ikusten ikastea da ariketa honen helburua. Jarduera honen bidez, gure ezagutza noraino iristen den, gure aurreiritziek zenbateko ahalmena duten eta horren ondorioz nola jokatzeko dugun ohartarazi nahi da.

Jarduera: Saioa bideratzen duenak txartelak edo orriak banatuko ditu, emandako bi egoerak idatzita dituztela. Bakarka, egoerari buruz pentsatu eta zintzo erantzun behar da. Gizabanako bakoitzak egoera bakoitzean zer pentsatuko lukeen, egoerak zer sentiaraziko liokeen eta zer egingo lukeen ikusi behar du. Gero, erantzunak kaxa batean jarriko dira, eta, anonimoki, bideratzaileak bat aukeratuko du, taldeko gainerakoekin horri buruz hitz egiteko. Nahi duenak bere borondatez bere kasua kontatzea ere proposa daiteke.

Bideratzailearentzako iradokizuna:

- “Ezagutzen ez dudan hiri bateko erdiguneko auzo batean galdu naiz. Pertsona bat ikusten dut kalean, itxuraz bertakoa izatearen ezaugarriak betetzen ez dituen. Galdetuko al nioke ea nola iritsi nik nahi dudan lekura?”
- 2019an Londresko zubietan egindako erasoen ondoren, musulmanak hainbat herrialdetan kalera atera ziren karteekin, eta begiak estali eta besarkada bat eskaintzen zuten. “Zer egingo zenuke egoera horretan?”

(bideratzailearentzako oharra: ekintza horren ondorioz, oso eztabaida interesgarria sortu zen Irlandako komunitate musulmanaren barruan, eta bertan gaitzetsi egin ziren besarkadak ematera ateratzen zirenak; izan ere, alde batetik, borondate ona bazuten ere, bestetik, legitimatu edo iraunarazi egiten zuten ideia hau: musulman izateagatik egin zirela eraso guztiak.)

I. kapituluko jarduerak / 4. jarduera

Kategoria generikoak erregulatu edo pribilegioa erregulatu?

Iraupena: 40-50 minutu.

Materiala: ohar itsaskorak. Kartoi mehea, arbela edo whiteboarda. Errotuladoreak.

Zailtasun-maila: ertaina, handia.

Helburua: Jarduera honen helburua da, batetik, gorrotorearen diskurtsoa eta gorrotorez hitz egitea bereiztea, eta, bestetik, gorrotorearen erregulazioan joera desberdinak daudela ulertzea. Jarduera honen bidez, gorrotorearen erregulazioa formulatzeko moduaren garrantzia ikusarazi nahi da.

Jarduera: Arbel, kartoi mehe edo whiteboard batean gorrotorearen diskurtsoaren bi definizioak idatziko dira (1. irudia). Gorrotorearen erregulazioari buruzko hurbilpen desberdinak dira. Ondoren, talde bakoitzari gorrotore-adierazpenen zerrenda bat eta ohar itsaskorren sorta bat emango zaizkio. Talde bakoitzak oharretan idatziko ditu zerrendako adierazpenak, eta 1. edo 2. definizioaren azpian itsatsiko ditu.

Bideratzailearentzako iradokizuna: Lehen definizioak ez du mendekotasuna barnean hartzen, eta bigarrenak bai. Lehenengoan, "alderantzizko efektua" deritzona gertatzen da, hau da, adibidez, gizon zuri batek beltz bati arrazakeriaz jokatzeko leporatu eta salatzea, edota gizon zuri batek emakumezko bati genero-indarkeria leporatzea. Bigarrenengoan, aldiz, menderakuntza eta gizartean iraunaraztea (zapalkuntza) lantzen denez, ez da "alderantzizko efektua" gertatzen, baizik eta onartzen da talde batzuk historikoki zapalduak izan direla.

Bideratzailearentzat iradokitako esaldiak:

- Gizon zuri guztiak kaka zaharra dira.
- Gorpil-aulkian dabilen pertsona batek ezin du bere herrialdea pertsona "osasuntsu" gisa ordezkatu olinpiadetan.

- Migratzaileek ez lukete Gizarte Segurantzaz sarbiderik izan behar.
- Gizona genero-indarkeriaren biktima da.
- Genero-indarkeria indarkeria matxista da.
- Europarrok gutxiengoa gara geure kontinentean.
- Zuriak gutxiengoa dira Hegoafrikan.
- Homosexualak oso sentiberak dira. Espainiar bati ez nioke erantzukizuneko kargurik emango.

1. definizioa: Hau da gorrotoaren diskurtsoa: adierazpen-modu jakin bat edo gehiago, diskriminatu egiten duena, ezaugarri jakin bat dela-eta: arraza, kolorea, hizkuntza, erlijioa edo sinesmenak, nazionalitatea edo jatorri nazional edo etnikoa, baita jatorria, adina, desgaitasuna, sexua, generoa, genero-identitatea eta sexu-orientazioa ere.

2. definizioa: Hau da gorrotoaren diskurtsoa: mendekotasun soziala iraunarazten eta pribilegioei eusten laguntzen duen hitzezko adierazpen-modu oro.

II. kapituluko jarduerak / 1. jarduera

The circus (Zirkua)

Iraupena: 90 min. Jarduera osoa, 120 minututik 160 minutura.

Materiala: ikus-entzunezkoen gela edo antzekoa.

Zailtasun-maila: ertain-handia.

Helburua: Arrazarekiko eta aniztasun etnikoarekiko gorrotoari buruz Sobietar blokeak zer ideia zituen ilustratzea.

Jarduera: The circus (1936) filma ikustea eta solasaldia. Filmaren zuzendaritza: Grigory Aleksandrov, Isidor Simkov (zuzendari-kidea). Gidoia: Grigory Aleksandrov.

Trama:

Estatu Batuetako zirku-artista baten papera egiten du Orlovak; izan ere, haur beltz batez erditu ondoren (James Lloydovich Pattersonek interpretatua), berehala arrazakeriaren biktima bihurtu da, eta zirkuan geratu behar izan du, baina SESBen babes, maitasuna eta zoriona aurkituko ditu. Sobietar lagunkoiek seme beltza besarkatzen dute. Filmaren amaieran, hainbat etnia sobietarren ordezkariak, txandaka, sehaska-kanta bat abesten diote haurrari⁹.

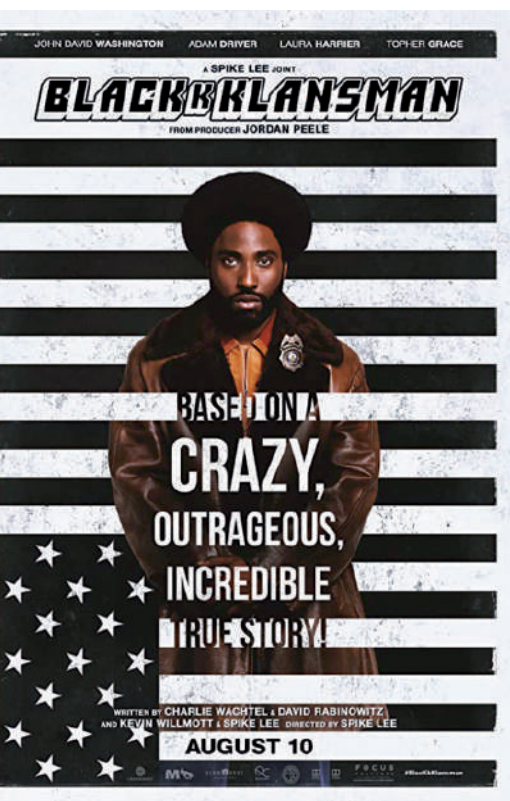
Bideratzailearentzako iradokizuna: Ingelesezko azpigitu-luekin eskura daiteke filma, hemen:

<https://www.youtube.com/watch?v=FVAN0A6OWE4>

⁹ iturria: IMDb

II. kapituluko jarduerak / 2. jarduera

Infiltrado en el KKKlan (KKKlanen infiltratua)

Iraupena: 125 minutu. Jarduera osoa, 180 minutu.

Materiala: ikus-entzunezkoen gela edo antzekoa.

Zailtasun-maila: ertain-handia.

Helburua: Estatu Batuetako arraza-tentsioak erakustea eta arrazakeriarako hurbilketa egitea, sobietarrekin alderatuta.

Jarduera: BlackKlansman (2018) edo Infiltrado en el KKKlan (izenburu itzulia) filma ikustea eta eztabaidatzea. Zuzendaria: Spike Lee. Gidoia: Charlie Wachtel, David Rabinowitz.

Trama: Ron Stallword, Colorado Springseko polizia afro-amerikar bat, Ku Klux Klan delakoan infiltratu da infiltratu judu baten laguntzarekin. Benetako gertaeretan oinarritua¹⁰

Bideratzailearentzako iradokizuna: The circus eta BlackKlansman filmak ziklo berean ikus daitezke. Bi filmak ikusi ondoren, panel bat edo mahai-inguru bat antola liteke, sobietar ikuspegiaren eta Estatu Batuetako ikuspegiaren arteko desberdintasunak konparatzeko eta horri buruz eztabaidatzeko.

¹⁰ Iturria: IMDb

II. kapituluko jarduerak / 3. jarduera

Blacklivesmatter vs Allivesmatter

Iraupena: 90 minutu.

Materiala: ikus-entzunezkoen gela edo antzekoa.

Zailtasun-maila: ertain-handia.

Helburua: Asmoa da #blacklivesmatter ideian sakontzea, eta pentsatzea zergatik #blacklivesmatter kasurako ez den egokia ez-kertiarren babes liberala –hau da, kategoria orokorrak babesten dituen, baina ez talde espezifikoa–, eta zergatik eman dion bide #allivesmatter mugimenduari, adibidez.

Jarduera: Lehenik eta behin, hiru bideo proiektatuko dira: Malcom X-en bi bideo, eta Beyonceren bideo bat. Lehen bideoan, Malcom X-ek bere izenaren arrazoiak azaltzen ditu; bigarren bideoan, Malcom X-ek azaltzen du edozein arrazaren aurkako diskriminazioaren aurka dagoela eta berdintasun unibertsalaren alde, baina, era berean, azaltzen du afroamerikar biztanleria desabantaila-egoeran dagoela edo desabantaila-egoera batetik abiatzen dela, berdintasun unibertsala lortzeko. Hirugarren bideoa Beyonceren bideoa da, 2016ko Superb Bowl-ekoa. Black Panthersen jantziak erakusten ditu, eta Malcom X-en omenez X gehitzen du bere koreografian.

Ikusi ondoren, izenburu hau azalduko da kartoi mehe batean:

“New York hiriaren protesta, Beyoncek Super Bowl-en atsedendian egindako emanaldia dela eta”¹¹

Time aldizkaria, 2016ko otsailaren 9a, 10:57

¹¹ Jatorrizko titulua: “New York City Protest Planned Against Beyoncé’s Super Bowl Halftime Performance”

Jarduera hau bideoak kontrajartzean datza, izenburuko #blacklivesmatter vs #alllivesmatter-en inguruan.

Bideratzailearentzako iradokizuna:

Malcom X on his last name bideoa hemen aurki daiteke: <https://www.youtube.com/watch?v=-X9yMnhM6w> Azpituduluak aktibatu egin behar dira

Malcom X on Front Page Challenge, 1965: CBC Archives/ CBC bideoa hemen aurki daiteke:

<https://www.youtube.com/watch?v=C7ij7npNPnU>

Beyoncé & Bruno Mars Crash the Pepsi Super Bowl 50 Halftime Show' | NFL bideoa hemen aurki daiteke: <https://www.youtube.com/watch?v=SDPITj1wik>

III. kapituluko jarduerak / 1. jarduera

Ezinezko baldintzetan idaztea ¹²

Iraupena: 40-50 minutu.

Materiala: Ordenagailuak edo telefonoak, Interneten bilaketak egiteko.

Zailtasun-maila: ertaina.

Helburua: Adierazpen-askatasunaren kontzeptua aztertzea. Adierazpen-askatasunak gizarte-balio gisa duen balioa eta noraino iristen den ulertzea.

Jarduera: Taldean edo taldeka jarrita, zapalkuntza- edo bidegabekeria-egoerak salatze adierazpen-askatasuna erabili duten pertsonen adibideak bilatuko dituzte. Eztabaidatu dezatela nor diren pertsona horiek, zer irakurri duten haietaz eta pertsona horiek zer idatzi duten.

Bideratzailearentzako iradokizuna.

- BulelaniMfacó, Armando Valladare, Wole Soyinka, Irina Ratushinskaya, Victor Jara, Hugh Lewin, Nawal El Saadawi, Zarganar, Partaw Naderi, Faraj Bayraqdar, Jack Mapanje

¹² <https://www.amnesty.org.uk/resources/lessons-writing-impossible-circumstances>

III. kapituluko jarduerak / 2. jarduera

Askatasunez adieraztea¹³

Iraupena: 30-40 minutu.

Materiala: ohar itsaskorrak. Errotuladoreak.
Ordenagailua eta proiektagailua

Zailtasun-maila: ertaina.

Helburua: Jardueraren helburua da norbanakoa adierazpen-askatasunera hurbiltzea, eta ohitzea ikusten zer alde dagoen ideiak adierazten dituen adierazpenaren eta beste baten mende jartzen duen adierazpenaren artean.

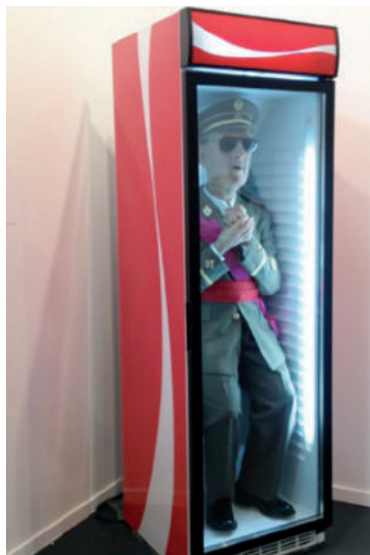
Jarduera: Bideratzaileak fitxa bat banatuko die taldeei, proposatutako diagramarekin (1. diagrama), eta, horrez gain, txarteletan, iradokitako adierazpenen zerrenda emango zaie ikasleei. Esaldiak diagraman jarri beharko dira.

Bideratzailearentzako iradokizuna:

Testuak atal teorikoan dioenez, jarduera honek ez du erantzun zuzenik, baizik eta irizpide eta espiritu kritikoarekin landu behar da. Horren bidez, gorrotoa nola erregulatu eta adierazpena nola erregulatu behar diren eztabaidatzea lortu nahi da.

1. irudia: Franko hozkailuan, Santiago Sierrarena.
2. irudia: seinalea Londresko pub batean
3. irudia: Alerta digitaleko titularra
4. irudia: ABC egunkariaren titularra

¹³ Fuente de la actividad: <https://hackinghate.eu/toolkit/content/how-do-i-recognise-hate-speech/social-and-emotional-learning/social-and-emotional-learning/?from=resources&resource=5>

Gorrotoren diskurtsoa ulertzeko gida

1. irudia

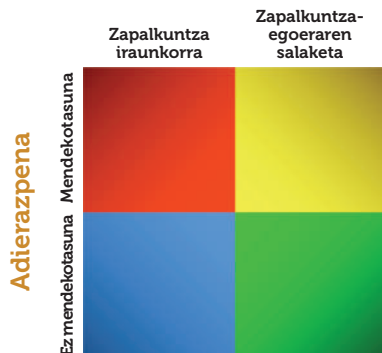
2. irudia

3. irudia

4. irudia

1. diagrama

III. kapituluko jarduerak / 3. jarduera

Erregulatuko zenituzke adierazpen hauek?

Iraupena: 20-40 minutu.

Materiala: Ohar itsaskorrak. Kartoi mehea, arbela edo whiteboarda

Zailtasun-maila: ertaina..

Helburua: Helburua da parte-hartzaileari aurrean jartzea adierazpen batzuk mugatzeko erabakia hartzea.

Jarduera: Bideratzaileak aurreko jarduerako eskeman antolatu diren irudiekin lan egingo du. Parte-hartzaileek galdera hauei erantzun behar diete: Horrelako adierazpenak mugatuko zenituzke? Igorlea mugatuko zenuke? Irudien erreferentea babestuko zenuke?

Irudi hau erregulatuko nuke	Adierazpen hau egin duena duen erregulatuko luke
Ez nuke erregulatuko eta ez nuke babestuko	Adierazpen honen hartzailea babestuko nuke

BIBLIOGRAFIA

Abberley, Paul (1987) *The concept of oppression and the development of a social theory of disability. Chapter 10* In 'Disability Studies: Past Present and Future' edited by Len Barton and Mike Oliver (1997); Leeds: The Disability Press (160.-178. or.).

Ahmed, Sarah (2004) *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press. Edinburgh.

Altman, Andrew (1993) *Liberalism and Campus Hate Speech: A Philosophical Examination Ethics* 1993 103:2, 302.-317. or.

Aristotle (1955). *The Ethics of Aristotle: The Nichomachaen Ethics*. (berrik. ed.) (J. K. Thomson, trans.). New York: Viking. 104. or.

Berg, Chris (2012) *The Soviet Origins of Hate Speech* IPA Review.

Boyle Kevin (2001) *Hate Speech-The United States Versus the Rest of the World* Maine Law Review, 53 lib., 87.-502. or.

Cicero, Marcus (2002) *Cicero on the Emotions: Tusculan Disputations 3 and 4*. Translated by Graver, Margaret Bibliovault. The University of Chicago Press.

Cortina, Adela (2017). *Aporofobia, el rechazo al pobre*. Bartzelona: Paidós.

Davis, Angela (2016) *Freedom is a constant struggle*. Haymarket books. Chicago.

Essed, Philomena (1991) *Understanding Everyday Racism an Interdisciplinary Theory* University of Amsterdam, Netherlands. SAGE Publications, Inc.

Federici, Silvia (2004) *Caliban and the Witch*. UK. Autonomedia.

Foucault, Michele (2002). *The arqueology of knowledge*. Routledge. New York.

Goldberg, Theo (2001) *The Racial State* Wiley-Blackwell.

Hall, Stuart (1980). "Race, Articulation and Societies Structured in Dominance." In: UNESCO (ed.). *Sociological Theories: Race and Colonialism*. Paris: UNESCO. 305.-345. or.

Judith Butler (1997) *Excitable Speech: A Politics of the Performative*. New York: Routledge.

Lord Smail, Daniel (2001) *Hatred as a Social Institution in Late-Medieval Society* Speculum, 76 lib., 1 zk., Urt. 90.-126. or.

Matzuda, Lawrence, Delgado and Crenshaw, 1993, *Words that Would. Critical Race Theory, Assaultive Speech and The First Amendment*. Westview Press. AEB

Mchangama Jacob (2011) *The Sordid Origin of Hate Speech Laws*. Policy Review

Mies, Maria. (1986) *Patriarqy & Accumulation on a World Scale. Women in the international division of labour*. Zed Books Ltd. New York.

Morsink, Johanes (1999) *The universal Declaration of Human Rights. Origins, Drafting and Intent*. Pensnsylvania Press.

Prilleltenky (2003). *Understanding, Resisting, and Overcoming Oppression: Toward psycho-political validity*. Am J Community Psychol 31, 195.-201. or.

Rabban, David M. (1997) *Free Speech on its forgotten years 1870-1920*.Cambridge University Press.

Shiell, Thomothy C. (2009) *Campus Hate speech on Trial*. University Press of Kansas.

Sternberg and Sternberg (2008) *The nature of hate*. Cambridge University Press.

Walker, Samuel (1991) *Hate Speech. The History of an American Controversy*. University Nebraska Press. AEB.

White, Edward G. (1996) *The First Amendment Comes of Age: The Emergence of Free Speech in Twentieth-Century America*. Michigan Law Review